

Αθήνα, 25 Ιουνίου 2021

Σχόλια Green Tank επί του Προγράμματος Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΔΑΜ) 2021-2027 και των Εδαφικών Σχεδίων Δίκαιης Μετάβασης (ΕΣΔΙΜ)

Με το παρόν κείμενο το Green Tank καταθέτει τα σχόλια του επί των νέων σχεδίων για το Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΔΑΜ) 2021-2027 και τα Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης (ΕΣΔΙΜ). Ως κεντρικό σημείο σημειώνουμε ότι παρατηρήθηκε σαφής βελτίωση του περιεχομένου των ΕΣΔΙΜ και του ΠΔΑΜ σε σχέση με τις αντίστοιχες πρώτες εκδοχές τους.

Ειδικότερα:

- 1. Ενεργειακές κοινότητες:** Αποτελεί ιδιαίτερα θετική εξέλιξη ότι τα ΕΣΔΙΜ πλέον προβλέπουν την οικονομική στήριξη ενεργειακών κοινοτήτων για κάλυψη τμήματος του κόστους εγκατάστασης συστημάτων αυτοπαραγωγής, θέρμανσης ή/και έργων ενεργειακής αναβάθμισης. Τέτοιες προβλέψεις, που δεν υπήρχαν στα αρχικά σχέδια, έρχονται να καλύψουν πολύ ουσιαστικές δυσκολίες χρηματοδότησης ενεργειακών κοινοτήτων κυρίως μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που έχουν ως κύρια αποστολή την κάλυψη ιδίων ενεργειακών αναγκών μέσω αυτοπαραγωγής.

Σημειώνεται ωστόσο ότι υπάρχει μια ασυνέπεια μεταξύ ΠΔΑΜ και ΕΣΔΙΜ. Στο πρώτο κείμενο, η στήριξη ενεργειακών κοινοτήτων αναφέρεται μόνο στον υπο-άξονα της ενεργειακής αποδοτικότητας (σελ. 13) «*Στήριξη ενεργειακών κοινοτήτων για την ανάπτυξη συστημάτων θέρμανσης ή/και δράσεων εξοικονόμησης ενέργειας ή/και συστημάτων αποθήκευσης ενέργειας*» (απουσιάζει δηλαδή η αυτοπαραγωγή), ενώ κανονικά και σύμφωνα επίσης με τα προβλεπόμενα στα ΕΣΔΙΜ πρέπει να συμπεριληφθεί και στον υπο-άξονα «Καθαρή Ενέργεια» όπου η στήριξη των ενεργειακών κοινοτήτων θα εστιάζει στην αυτοπαραγωγή.

- 2. Εξοικονόμηση ενέργειας – ενεργειακή αποδοτικότητα:** Η έμφαση που δίνεται στη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης κτιρίων, τόσο νοικοκυριών -με έμφαση στην αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας- και ιδιωτικών επιχειρήσεων, όσο και δημοσίων κτιρίων και υποδομών, αποτελεί επίσης θετική εξέλιξη, δεδομένου ότι απουσίαζε από τα αρχικά σχέδια, στα οποία υπήρχε μόνο η «ρήτρα Δίκαιης Μετάβασης» και η αύξηση κατά 10% της επιδότησης του προγράμματος «Εξοικονομώ & Αυτονομώ». Τα έργα έχουν αποδεδειγμένη δυνατότητα για δημιουργία θέσεων εργασίας και τοπικά προστιθέμενης αξίας.
- 3. Συστήματα θέρμανσης με χρήση ΑΠΕ vs θέρμανση/τηλεθέρμανση με ορυκτό αέριο:** Θετική εξέλιξη αποτελεί επίσης το γεγονός ότι το ΠΔΑΜ και τα ΕΣΔΙΜ καθιστούν επιλέξιμα τα

έργα θέρμανσης που βασίζονται στις ΑΠΕ και πιο συγκεκριμένα «αντλίες θερμότητας και χρήση ΑΠΕ (ηλιοθερμία, γεωθερμία, βιομάζα, κ.λπ.) για τηλεθέρμανσεις, μικρά συστήματα θέρμανσης και θερμικές χρήσεις, εν γένει, προκειμένου να αξιοποιηθούν οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στην περιοχή και να δημιουργηθούν οικονομίες κλίμακας». Η υλοποίηση τέτοιων έργων θέρμανσης κρίνεται ως απολύτως απαραίτητη για την «προστασία» των πολιτών των λιγνιτικών περιοχών από αυξήσεις των τιμών ορυκτού αερίου αλλά και από την εξέλιξη της ευρωπαϊκής πολιτικής η οποία αναμένεται να εκτοπίσει σταδιακά το ορυκτό αέριο τόσο από την ηλεκτροπαραγωγή όσο και από τη θέρμανση.

Η επιλογή αυτή φαίνεται να είναι απόρροια της συνειδητοποίησης ότι σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό Κανονισμό για το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, δεν επιτρέπεται καμία οικονομική στήριξη σε οποιαδήποτε υποδομή ορυκτών καυσίμων. Έτσι ενώ η 1^η εκδοχή των ΕΣΔΙΜ ήταν γεμάτη από αναφορές για νέες υποδομές ορυκτού αερίου που σχεδιάζεται να καλύψουν τις ανάγκες θέρμανσης και τηλεθέρμανσης στις λιγνιτικές περιοχές, στη 2^η εκδοχή του ΕΣΔΙΜ Δ. Μακεδονίας δεν υπάρχει απολύτως καμία αναφορά στο ορυκτό (ή όπως αποκαλείται «φυσικό») αέριο. Στο δε ΕΣΔΙΜ Μεγαλόπολης υπάρχει μόνο μία αναφορά ως σύνδεση με το δίκτυο «φυσικού» αερίου για να αντιμετωπιστεί το τοπικό ζήτημα της θέρμανσης. Ωστόσο αναγνωρίζεται σε αυτή την εκδοχή του ΕΣΔΙΜ ότι το τελευταίο πρέπει να αντιμετωπιστεί με τη συνδρομή καθαρών εναλλακτικών, όπως οι αντλίες θερμότητας που αξιοποιούν ΑΠΕ οι οποίες, σε αντίθεση με υποδομές ορυκτού αερίου, είναι 100% επιλέξιμες για χρηματοδότηση από το ΠΔΑΜ, σύμφωνα με τον ευρωπαϊκό Κανονισμό.

4. **Έργα αποθήκευσης ενέργειας & Κόμβος Καινοτομίας ως εμβληματικό έργο:** Ο χαρακτηρισμός του κόμβου καινοτομίας για το Η2 και την αποθήκευση ενέργειας ως εμβληματικού, και η επιλεξιμότητα έργων αποθήκευσης -και όχι αποκλειστικά πράσινου υδρογόνου αλλά και έργων αντλησιοταμίευσης, μπαταριών και θερμικής αποθήκευσης-, αποτελεί ένα ακόμα θετικό στοιχείο του περιεχομένου των ΕΣΔΙΜ. Το πράσινο υδρογόνο, παρά τα πλεονεκτήματα που εμφανίζει για την από-ανθρακοποίηση διαφόρων «δύσκολων» τομέων της οικονομίας όπως οι ενεργοβόρες βιομηχανίες, δεν μπορεί και δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μοναδική τεχνολογική λύση για όλες τις ανάγκες αποθήκευσης ενέργειας. Είναι φανερό ότι οι πολυποικίλες ανάγκες αποθήκευσης ενέργειας από ΑΠΕ στην πορεία της εθνικής οικονομίας προς την κλιματική ουδετερότητα θα καλυφθούν μέσα από μίγμα τεχνολογιών αποθήκευσης. Για τον λόγο αυτό, η συμπερίληψη όλων των τεχνολογιών αποθήκευσης στις επιλεξιμότητες του ΠΔΑΜ και των ΕΣΔΙΜ κρίνεται ως πολύ θετική. Αναμένεται η «μετάφραση» αυτών των επιλεξιμοτήτων σε πραγματικούς πόρους του ΠΔΑΜ που θα συνεισφέρουν στην υλοποίηση των αντίστοιχων έργων.
5. **Στήριξη των γυναικών και νεολαίας:** Θετικό το γεγονός ότι τα ΕΣΔΙΜ περιλαμβάνουν δράσεις επιδότησης θέσεων εργασίας για την προώθηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας. Επιπλέον, σε αντίθεση με τα προηγούμενα ΕΣΔΙΜ, στη νέα εκδοχή τους

ΕΣΔΙΜ γίνεται εκτενής αναφορά στην παράγραφο «1.2.1 Κοινωνία και ανθρώπινο δυναμικό» στη νεολαία και ειδικότερα στη μετανάστευση των νεότερων ενηλίκων, στην ανεργία των νέων ηλικίας 15-24 ετών, αλλά και στα ποσοστά φτώχειας στη Δυτική Μακεδονία. *Ωστόσο, απουσιάζουν συγκεκριμένες δράσεις που θα αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της φυγής των νέων, με εξαίρεση μία αναφορά στο ΠΔΑΜ (σελ. 16) όπου γίνεται αναφορά σε ειδικό πρόγραμμα προεργασίας για ανέργους νέους, ηλικίας 18-29 ετών.*

Το ακανθώδες ζήτημα της συγκράτησης φυγής των νέων αναδείχθηκε και μέσα από τα [ψηφιακά εργαστήρια που διοργάνωσε το Green Tank](#) για την αξιολόγηση της πορείας μετάβασης στη Δυτική Μακεδονία, όπου φορείς και πολίτες, μεταξύ των οποίων και νέοι, πρότειναν διαφόρους τρόπους ενίσχυσης της νεολαίας οι οποίοι θα μπορούσαν να ενσωματωθούν στο ΠΔΑΜ και τα ΕΣΔΙΜ.

Επιπλέον, αυτές οι δράσεις στήριξης της απασχόλησης είναι επιλέξιμες από τη συγχρηματοδότηση που προέρχεται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, που πρέπει να αξιοποιηθεί με στοχευμένο τρόπο στις λιγνιτικές περιοχές.

- 6. Στήριξη υφιστάμενων επιχειρήσεων:** Ένα ακόμα βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση είναι η έμφαση που δίνεται στη στήριξη υφιστάμενων επιχειρήσεων σε αντίθεση με προηγούμενα σχέδια τα οποία εστίαζαν σχεδόν αποκλειστικά σε μεγάλες και νέες επενδύσεις. Κι ενώ οι τελευταίες είναι απαραίτητες για τη δημιουργία πολλών θέσεων εργασίας, τόσο ο Κανονισμός για το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, όσο και τα καλά παραδείγματα μετάβασης σε άλλες περιοχές της Ευρώπης εστιάζουν στην ενίσχυση μικρομεσαίων επιχειρήσεων σε διαφορετικούς κλάδους καθώς αυτές συνεισφέρουν περισσότερο στην εμπλοκή των τοπικών κοινωνιών στη διεργασία της μετάβασης, συμβάλλοντας έτσι καθοριστικά στην επιτυχή έκβασή της. Επίσης η στήριξη υφιστάμενων επιχειρήσεων είναι θετική ειδικά στο άμεσο μέλλον όπου η τοπική οικονομία αναμένεται να δεχθεί τη μεγαλύτερη πίεση λόγω της ραγδαίας μείωσης της λιγνιτικής παραγωγής.

Παρά την πρόοδο σε σχέση με την 1^η εκδοχή, η 2^η εκδοχή των ΕΣΔΙΜ εξακολουθεί να περιλαμβάνει και ορισμένα αρνητικά σημεία. Ειδικότερα:

- 1. Διακυβέρνηση:** Είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι ο Συντονιστής και μέλη της Συντονιστικής ομάδας έχουν συμμετάσχει σε πλήθος πολύωρων διαδικτυακών εκδηλώσεων όπου έχουν ενημερώσει για διαφορετικές πτυχές του περιεχομένου του σχεδιασμού για τις λιγνιτικές περιοχές και έχουν ακούσει τις απόψεις πολιτών και φορέων. Επίσης, παρά το γεγονός ότι εφαρμόζονται διαφορετικές μεθοδολογίες που συχνά προκαλούν σύγχυση και απομονώνουν φορείς, από τον Σεπτέμβριο του 2020 ως σήμερα έχουν λάβει χώρα διαβουλεύσεις πάνω σε πέντε διαφορετικά κείμενα (ΣΔΑΜ, ΕΣΔΙΜ 1^η εκδοχή, υπόμνημα βασικών αρχών ΠΔΑΜ, ΕΣΔΙΜ 2^η εκδοχή και ΠΔΑΜ). Με εξαίρεση δε την τελευταία διαβούλευση πάνω στη 2^η εκδοχή των

ΕΣΔΙΜ και του ΠΔΑΜ, σε όλες τις προηγούμενες δινόταν επαρκής χρόνος. Επίσης σε σύγκριση με την 1^η εκδοχή των ΕΣΔΙΜ, η 2^η εκδοχή αποσαφηνίζει περισσότερο τους ρόλους καθώς διαχωρίζεται το Όχημα Ειδικού Σκοπού (SPV) από τη θυγατρική που θα είναι δικαιούχος των έργων.

Ωστόσο ο προτεινόμενος μηχανισμός διακυβέρνησης που περιγράφεται στα ΕΣΔΙΜ εξακολουθεί να προσομοιάζει αυτόν ενός επιχειρησιακού προγράμματος (2021-27) όταν όλοι αναγνωρίζουν ότι η μετάβαση είναι μια διαδικασία με πολύ ευρύτερες κοινωνικές και χρονικές προεκτάσεις. Ο προτεινόμενος μηχανισμός διακυβέρνησης παραμένει ιδιαίτερα συγκεντρωτικός με πολύ περιορισμένη συμμετοχή εκπροσώπων των τοπικών κοινωνιών και της κοινωνίας των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με πολύ πιο συμμετοχικά συστήματα διακυβέρνησης που έχουν εφαρμοστεί με επιτυχία σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες τόσο στο στάδιο του σχεδιασμού, όσο και σε αυτό της υλοποίησης. Είναι επίσης σε αντίθεση και με τη βούληση των πολιτών και των τοπικών φορέων των λιγνιτικών περιοχών, όπως αυτό έχει καταγραφεί σε [δημοσκοπήσεις](#) αλλά και στα [ψηφιακά εργαστήρια τα οποία προσφάτως διοργάνωσε το Green Tank](#). Τέλος, παρά την προαναφερθείσα πρόοδο στον διαχωρισμό των ρόλων μεταξύ «Εγνατίας Α.Ε.» και SPV, ο προτεινόμενος μηχανισμός παραμένει πολυδαίδαλος με αρκετές φαινομενικές τουλάχιστον επικαλύψεις μεταξύ των δομών του.

- 2. Αποκαταστάσεις εδαφών:** Η ένταξη της αποκατάστασης εδαφών στις επιλέξιμες δράσεις προς χρηματοδότηση από πόρους του ΠΔΑΜ και όχι αποκλειστικά από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας ή άλλους δημόσιους πόρους εξακολουθεί να παραμένει, γεγονός που είναι προβληματικό αν λάβει κανείς υπόψη του ότι οι αποκαταστάσεις εξ' ορισμού δεν δημιουργούν μόνιμες θέσεις εργασίας και επομένως δεν μπορούν να έχουν ρόλο στη στροφή των τοπικών οικονομιών σε βάθος χρόνου.
- 3. Κατανομή των πόρων:** Απουσιάζει η τεκμηρίωση για τον τρόπο με τον οποίο κατανεμήθηκαν οι πόροι μεταξύ των υπό μετάβαση περιφερειών (€1 δισεκ. για τη Δυτική Μακεδονία €390 εκατ. για την Πελοπόννησο και €210 εκατ. για τα νησιά) όπως επίσης και η σύνδεση με τις επιπτώσεις της μετάβασης στις τοπικές οικονομίες, οι οποίες μάλιστα ποσοτικοποιήθηκαν από τις μελέτες του IOBE και του IENE το 2020. Απουσιάζει επίσης η τεκμηρίωση για τον τρόπο με τον οποίο κατανεμήθηκαν οι πόροι στους άξονες προτεραιότητας. Μεγάλο προβληματισμό προκαλεί η διοχέτευση μόλις του 15,9% και μόλις του 6,9% των πόρων για την ενεργειακή μετάβαση και την κυκλική οικονομία/αναπροσαρμογή χρήσεων γης, αντίστοιχα, τη στιγμή που τόσο στο κείμενο όσο και στη δημόσια σφαίρα είναι φανερό η έμφαση που δίνεται στην ενεργειακή στροφή αλλά και στην κυκλική οικονομία. Με δεδομένο μάλιστα ότι επιλέχθηκε ο άξονας προτεραιότητας της κυκλικής οικονομίας να «συνυπάρχει» με την ετερόκλητη δραστηριότητα των αποκαταστάσεων εδαφών, δεν είναι διόλου σαφές τι ποσό τελικά θα διατεθεί για πραγματικές

δράσεις κυκλικής οικονομίας που έχουν προταθεί όπως η ανακύκλωση μπαταριών ή η ανακύκλωση φωτοβολταϊκών.

Στον αντίποδα της ενεργειακής μετάβασης και της κυκλικής οικονομίας βρίσκεται η στήριξη και προώθηση της επιχειρηματικότητας, η οποία και λαμβάνει τη μερίδα του λέοντος με 47% των πόρων, χωρίς ωστόσο να εξηγείται το είδος της επιχειρηματικής δραστηριότητας το οποίο στηρίζεται και οι αντίστοιχες (αυξημένες) ανάγκες χρηματοδότησης. Επίσης, δεν είναι σαφές αν η στήριξη θα δίνει σαφή προτεραιότητα στις ενισχύσεις εκείνες που θα βοηθήσουν τις επιχειρήσεις να συμμετάσχουν στον πράσινο μετασχηματισμό των λιγνιτικών περιφερειών.